

ПРАДМОВЫ Ф. СКАРЫНЫ Ў ГЕРМЕНЕЎТЫЧНЫМ АСПЕКЦЕ

Найважнейшую частку спадчыны Ф. Скарыны ўтвараюць яго прадмовы, што змяшчаліся перад біблейнымі кнігамі. У ясных і займальных прадмовах беларускі гуманіст тлумачыў нецаркоўнаму, свецкаму чытачу складаныя сюжэты, вобразы і экспрэсію кніг Бібліі, адначасова папулярнызуючы веды тагачаснай гуманітарнай навукі. У сваіх дастаткова папулярных тлумачэннях ён зыходзіў з далягляду не царкоўнікаў, а свецкіх асоб, падкрэсліваючы прызначэнне сваіх кніг «людю паспалітаму» і «браці маёй Русі».

Некаторыя вучоныя [11, р.3; 4, с.331; 10, с.6, 9] мяркуюць, што прадмовы і пасляслоўі Скарыны выступалі ў якасці службовага апарату да тэксту Бібліі, але гэта неверагодна: службовы характар мелі выданні толькі для святароў. Праўда, некаторыя лічаць, што выданні Скарыны выкарыстоўваліся ў царкоўнай практыцы [10, с.12, 18], але гэта з'яўляецца яўным перабольшаннем. Ні паводле фармату і шрыфту, ні паводле зместу Скарынавыя прадмовы і пасляслоўі не падыходзяць ні для навуковага, ні для богаслужбовага ўжытку. Беларускі выдавец імкнуўся падаць біблейны тэкст як мага больш шырокім колам свайго народа, зрабіць змест складаных кніг дасяжным і зразумелым.

Папулярнызуючы Св. Пісьмо для «паспалітага людю» – нецаркоўных, свецкіх людзей, Скарына не мог абысціся без раскрыцця сэнсу і зместу складаных вобразаў і рэалій біблейных твораў. Але малаверагодна, што ён рабіў у кароткіх прадмовах нейкія эрудзіраваныя росшукі, як гэта здаецца асобным даследчыкам, што прымаюць папулярныя прадмовы Скарыны за тэалагічныя трактаты і экзэгетычныя творы [10, с.6–7, 11–12, 17, 29, 38–55]. У савецкія часы так меркавалі і многія даследчыкі, слаба знаёмыя з царкоўнай традыцыяй і рэлігійнымі тэкстамі. Гэта памылковы погляд. Насамрэч Скарынавыя прадмовы – не навуковыя і тэалагічныя трактаты, а папулярныя кароткія творы, прызначаныя перш за ўсё свецкаму чытачу, да таго ж невысока адукаванаму [8, с.74; 6, с.113, 122; 9, с.104; 7, с.263]. Таму ў прадмовах Скарыны нельга знайсці нічога мудрагелістага і глыбакадумнага, апрача досыць традыцыйных для

царкоўнай літаратуры метафар і алегорый, добра вядомых любому тагачаснаму вучонаму ці начытанаму царкоўніку. З дапамогай квяцістых тропаў і спасылак на аўтарытэты (у асноўным цытаты з іншых кніг Бібліі) Скарына спрабаваў зацікавіць і ўразіць чытача, зрабіць складаны змест старазапаветных кніг больш уцямным і займальным. У сваіх прадмовах асветнік імкнуўся «прадставіць часам забытаныя і складаныя ідэі ў ясным і простым паводле кампазіцыі выглядзе, але глыбокія паводле думкі і бліскучыя паводле формы» [11, р.7].

Трэба звярнуць увагу на схільнасць Скарыны да гістарычных ці сімвалічных інтэрпрэтацый біблейнага тэксту – праз вобразы, алегорыі і сентэнцыі. У многіх сваіх прадмовах ён даваў такія сімвалічныя інтэрпрэтацыі біблейных сюжэтаў, паняццяў, персанажаў і рэалій. Так, А. Яскевіч адзначае, што ў Скарыны пераважае «правобразнае тлумачэнне, вельмі пашыранае ў праваслаўным багаслоўі» [10, с.11]. Праўда, «правобразы» даследчыца бачыць толькі ў тым, як Новы Завет праяўляецца ў Старым [10, с.12–13], хаця якраз гэтая тэма не самая прыкметная ў пражскіх прадмовах Скарыны; з далейшых разважанняў аўтара ясна, што пад «правобразамі» яна разумее сімвалы [10, с.12]. Крыніцы Скарынавых твораў даследчыца бачыць ва ўсходняй патрыстыцы [10, с.29, 30, 55–56], хаця насамрэч тут трэба весці гаворку хутчэй пра гамілійную традыцыю, вельмі пашыраную ў праваслаўі і сярод візантыйскіх Айцоў Царквы – менавіта яна зрабіла несумненны ўплыў на Скарыну.

Некаторыя аўтары лічаць сімвалічную інтэрпрэтацыю ў Скарыны сродкам экзэгеzy і бачаць у гэтым працяг патрыстычнай традыцыі тлумачэння Св. Письма [3, с.108–110; 5, с.78, 80; 10, с.11, 12, 29]. Наадварот, У. Конан часам думаў, што Скарына надаваў сімвалічнае значэнне перш за ўсё тым біблейным кнігам, якія адрозніваліся мастацкай вобразнасцю і эстэтычнымі вартасцямі [5, с.79]. Даследчык адштурхоўваўся ад вядомага выказвання Скарыны ў прадмове да кн. Быцця аб тым, што «*со всех книг ветхаго закону сие книги: Бытья, и початок и конец Езехишля-пророка, а Песни песнем Саломона-царя – суть трудны ко зрозуменью <...> для великих таин, еже замыкають в себе книги сие*». Такім чынам, даследчык зыходзіў з таго, што сімвалічная інтэрпрэтацыя служыла ў Скарыны толькі эстэтычным сродкам.

Аднак калі паглядзець на Скарынавыя прадмовы, то лёгка ўбачыць, што сімвалізм там – не толькі стылістычны сродак, але і

герменеўтычны прыём (device). Прыкладам можа служыць прадмова да Псалтыра. Напачатку беларускі асветнік падае сцвярджанне (*Псалтырь же сама едина вси тые речи в себе замыкает и всех тых учит и все проповедует*), а затым паўтарае яго (*псалмы ... сокровище всех драгих skarбов, всякии немощи, духовныи и телесныи, уздравляют, душу и смыслы освещают* і г. д.) і развівае мастацкімі вобразамі (*Псалом есть щит против бесовским ноцным мечтанием и страхом...; Псалом ест всея церкви единый глас, свята украшает; Псалом всякую противность ... усмиряет; Псалом есть ангельская песнь...; И что ест, чего в псалмах не найдешь?*... і г. д.). Гэта не толькі стылістычныя, але і герменеўтычныя сродкі. У якасці доказу яму служаць не сілагізмы або разважанні, а чыста рытарычныя прыёмы: паўторы, паралелізмы, градацыі, эпіфары і анафары. Стылістыка прадмовы да Псалтыра ўжо разглядалася вучонымі [9, с.105–106; 6, с.118–119; 10, с.91–92], якія адзначылі паэтычныя і вобразныя якасці твора, рытарычны лад апавядання, ужыванне кніжнай лексікі, дэталізацыю вобразаў. А. Яскевіч нават падкрэсліла рытмізаванасць Скарынавых прадмоў [10, с.89], хаця характар гэтага рытму яна не вызначыла на прыкладах.

Наогул, у любых сваіх прадмовах Скарына ўхіляецца ад рацыянальных, лагічных тлумачэнняў таямніц Св. Пісьма і ідэй Бібліі. Такія тлумачэнні патрабуюць інтэлектуальных разважанняў і апелююць да розуму, тады як вобразы задавальняюцца верай і ўздзейнічаюць на пачуцці. У падобным адмаўленні дыскурсіўных сродкаў Скарына выступае як неаплатонік і містык. Праўда, У. Конан думае, што сімвалічная інтэрпрэтацыя была рысай хутчэй рэнесанснага светапогляду і пазначала адыход ад схаластычнай унітарнасці [2, с.461; 5, с.80; 3, с.108, 111; 1, с.133–134]. Аднак здаецца, што для Скарыны існавала толькі адзіная магчымасць даць адэкватную інтэрпрэтацыю Слову Божаю – праз сімвалы. У якасці доказу ён спасылаўся на аўтарытэты, а замест сілагізмаў густа насычваў свае прадмовы афарызмамі і цытатамі з Бібліі.

У біблейным тэксце Скарына адрознівае два сэнсы: знешні, відавочны сэнс (*зовнутрь*), які не толькі вучоныя, але і «паспаліты люд» можа зразумець, і ўнутраны, дасяжны толькі пасвечаным абранцам (*внутри*) – вучоным («дактарам»). У прадмове да ўсёй Бібліі ён ясна гаворыць пра гэтыя два сэнсы біблейных кніг: *Написаны суть воистину сие книги внутри духовне*

ее разумеющим о тайнах превеликих божиих <...> Написаны теж и зовнутрь, понеже не толико докторове, а люди вченые в них разумеють, но всякий человек простой и посполитый, чтучи их или слушаючи, может поразумети, что ест потребно к душному спасению. Тамсама ён згаджаецца з Рыгорам Вялікім, адным з Айцоў Царквы, што калі Св. Пісьмо *бываеь чтено, под простыми словами замыкает тайну.* У сваіх прадмовах Скарына ўсюды падкрэслівае важнасць унутранага сэнсу для правільнага і канчатковага разумення Св. Пісьма. Фактычна, ён зыходзіць з таго, што ўнутраны, эзатэрычны сэнс сакральнага тэксту можна зразумець толькі праз сімвалы, у вобразах і алегорыях, але не ў рацыянальным дыскурсе. Такі падыход уласцівы тэорыі сакральнай інтэрпрэтацыі, папулярнай сярод царкоўнікаў Сярэднявечча.

Верагодна, што да сімвалічных сродкаў Скарыну схіляла аўдыторыя, якой ён адрасаваў свае выданні, свецкія, маладасведчаныя ў тэалогіі беларусы і ўкраінцы наўрад ці былі ў стане адэкватна ўспрыняць схаластычную дагматыку. Усходнія славяне не мелі вышэйшай адукацыі, а іх вучонасць была абмежаваная візантыйска-праваслаўнай тэалогіяй, схільнай да містычных медытацый, але далёкай ад рацыянальных, лагічных пабудоў. Пэўна, таму Скарына і не спрабаваў даваць сваім чытачам рацыянальную, лагічную інтэрпрэтацыю таямніц Св. Пісьма, хай сабе і схаластычную, і абмежаваўся іх эмацыянальна-вобразнай інтэрпрэтацыяй. Аднак нельга выключаць, што гэтая схільнасць да сімвалічных інтэрпрэтацый тэксту Св. Пісьма адпавядала і ўнутранаму светапогляду Скарыны. Верагодна, што ён не верыў у пазнавальнасць сакральных таямніц звычайным розумам і аддаваў тут перавагу містычнаму вопыту. Праясненне гэтага пытання патрабуе далейшых росшукаў.

1. Дарашкевіч, В. І. Жанравыя асаблівасці прадмоў і пасляслоўяў Скарыны / В. І. Дарашкевіч // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў Першых Скарынаўскіх чытанняў (1986). – Мінск, 1989. – С. 131–139.

2. Конон, У. М. Прадмова / У. М. Конон // Францыск Скарына і яго час: энцыкл. даведнік. – Мінск, 1988. – С. 460–462.

3. Конон, У. М. Эстэтычныя і маральна-этычныя сімвалы ў творах Скарыны / У. М. Конон // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў Першых Скарынаўскіх чытанняў (1986). – Мінск, 1989. – С. 107–112.

4. Конон, У. М. Праблема літаратурнага жанру ў эстэтыцы Ф. Скарыны / У. М. Конон // Скарына і яго эпоха. – Мінск, 1990. – С. 328–340.

5. Конон, В. М. Литературные жанры, художественные символы и мифологические образы в творчестве Ф. Скорины / В. М. Конон // Франциск

Скорина – беларуский гуманіст, просветитель, першопечатнік. – Мінск, 1989. – С. 73–82.

6. *Чамярыцкі, В. А.* Літаратурныя крыніцы Скарынаўскіх прадмоў / В. А. Чамярыцкі // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў Першых Скарынаўскіх чытаньняў (1986). – Мінск, 1989. – С. 113–123.

7. *Чамярыцкі, В. А.* Беларуская літаратура на рубяжы эпох / В. А. Чамярыцкі // Скарына і яго эпоха. – Мінск, 1990. – С. 209–277.

8. *Чемерицкі, В. А.* Франціск Скорина і становленьне беларускай літаратуры / В. А. Чемерицкі // Беларускі просветитель Франціск Скорина і пачаток кнігапечатаньня ў Беларусіі і Літве. – Мінск, 1979. – С. 71–76.

9. *Шакун, Л. М.* Стылістыка Скориновскіх прадисловій / Л. М. Шакун // Франціск Скорина – беларускі гуманіст, просветитель, першопечатнік. – Мінск, 1989. – С. 101–108.

10. *Яскевіч, А. А.* Творы Скарыны. Жанравая структура. Філасофскія погляды. Мастацтва слова / А. А. Яскевіч. – Мінск, 1995.

11. *McMillin, A. B.* Francis Skaryna's biblical prefaces and their place in early Byelorussian literature / A. B. McMillin // The Journal of Byelorussian Studies. – 1988. – Vol. 6. – N 1. – P. 3–11.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКА